

SARADNJA REPUBLIKE SRBIJE I EVROPSKE UNIJE U PERIODU OTVARANJA PREGOVORA O PRISTUPANJU

Maja Gavrilović

✉ majchegauranche@gmail.com

Dragana Radenković Jocić

Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, Srbija

✉ draganarj61@gmail.com

UDK
339.92
(497.11:4-
672EU)
Pregledni rad

Apstrakt: Postupak pregovaranja između Srbije i Evropske unije otpočeo je na osnovu člana 49. Ugovora o EU. Postupak i razvoj pregovora biće vođeni progresom Srbije u pripremi pristupanja, posebno unutar okvira ekonomske i socijalne konvergencije. Napredak će biti meren posebno u ispunjavanju Kopenhaških kriterijuma, kao i uslova definisanih Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju. Takođe, pristupanje implicira prihvatanje institucionalnog okvira Unije, poznatog kao *acquis*. Tekovine Evropske unije poseban značaj za Srbiju kao zemlju kandidata imaju u pogledu ekonomskih pitanja i njene jurisdikcije. U tom pravcu je od važnosti pregled podataka prikazanih u radu, koji se odnose na određene ekonomske kategorije, pre svih kretanje bruto društvenog proizvoda i stope (ne)zaposlenosti, kao i koraka koje je Srbija preduzimala na svom putu ka Uniji.

Primljeno:
02.06.2014.
Prihvaćeno:
10.10.2014.

Ključne reči: pristupanje, BDP, zaposlenost, harmonizacija, konkurentnost

1. Uvod

Region Jugoistočne Evrope, uključujući Balkan, počinje proces pristupanja Evropskoj uniji znatno kasnije u odnosu na sve ostale delove Evrope iz kojih potiču države članice. Ovakva situacija nije iznenađujuća imajući u vidu sve događaje, s jedne, i stepen razvoja svih društvenih odnosa u ovim prostorima, s druge strane. Na Balkanu je postojao određeni oblik multilateralne saradnje, ali je ona bila privremnog karaktera i uvek je postojala određena doza nesigurnosti, ili je možda preciznije reći neizvesnosti. Svi pokušaji neke šire i dublje saradnje zemalja regiona do 70-ih godina prošlog veka bili su orijentisani, pre svega, na pitanje bezbednosti i uspostavljanje granica, a daleko manje na ekonomsku

sigurnost i saradnju. Balkanske zemlje su samo dva puta uspele da ostvare kratkotrajne regionalne organizacije: prvi pokušaj je rezultirao Sporazumom Balkanske antante iz 1934. godine, i trajao je šest godina, a drugi Balkanskim savezom iz 1953. godine koji je funkcionisao samo dve godine (Marković, 2009, str. 201).

Nove inicijative saradnje su se javile krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina dvadesetog veka. Razlog nastanka novih inicijativa se javlja kao posledica dva procesa. Prvi je raspad Istočnog bloka, gde se saradnja kretala u prvcu tešnjeg povezivanja sa Evropskom zajednicom. Ta saradnja ja vodila kasnijem sklapanju sporazuma o pridruživanju, a kasnije i članstvu tih zemalja u Uniju. Drugi talas, ili proces jeste proces raspadanja SFRJ. Nakon ratnih sukoba, ideje koje su se javljale imale su za cilj stabilizaciju regiona i uspostavljanje multilateralne saradnje. To su Konferencija o stabilnosti, bezbednosti i saradnji zemalja Jugoistočne Evrope, koja je kasnije nazvana Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi (*South-East European Cooperation Process - SEECP*) iz 1996. godine, Roajomonski proces (*Royaumont Process*) iz 1996. godine, Inicijativa za saradnju u Jugoistočnoj Evropi (*Southeast European Cooperative Initiative- SECI*) iz 1997. godine, Pakt o stabilnosti Jugoistočne Evrope (*Stability Pact for Southeastern Europe - SPSE*) iz 1999. godine. Srbija, u odnosu na ostale zemlje Zapadnog Balkana, kreće u pregovore o pristupanju EU najkasnije. Proces pregovaranja i vremenski različito vreme pristupanja Uniji samo delom je posledica ratnih sukoba, a većim delom posledica nejednake ekonomske razvijenosti zemalja, a može se reći i nerazvijenosti zemalja i nekompatibilnosti njihovih privreda. Razvoj regionalne saradnje su podržavale i SAD i Evropska unija, a ta podrška se odnosila na poboljšanje ekonomske pozicije i jačanje međunarodnog položaja i bezbednosti, i naročito približavanje evropskim i evroatlanskim integracijama. Na Ministarskoj konferenciji koja je održana u Solunu 1997. godine usvojen je sledeći stav: „Evropska orijentacija zemalja regiona je sastavni deo njihovog političkog, privrednog i društvenog razvoja. Njihova namera je da aktivno doprinesu evropskoj integraciji, motivisana istim načelima koji su pomogli da se uspostavi i razvije ono što je danas Evropska unija.“¹

Sve pomenute inicijative su imale za cilj da se poboljša multilateralna saradnja, koja predstavlja osnovu za ekonomski razvoj, političku i ekonomsku stabilizaciju i uspostavljanje dobre regionalne saradnje. Može se konstatovati da se saradnja u Jugoistočnoj Evropi odvija preko četiri okvira (Marković, 2009, p. 203, 204 i 205).

Prvi od četiri okvira jeste međunarodni okvir, koji se odnosi na podršku ukupne međunarodne zajednice, koja regionlno saradnju uslovljava, usmerava,

¹ Thessaloniki Declaration on Good Neighborly Relations, Stability, Security and Cooperation in the Balkans, Eurobalkans, No. 2627/97, str. 36.

podstiče i u velikoj meri finansira. Finansiranje se vrši uz pomoć Međunarodnog monetarnog fonda, Svetske banke i njenih agencija i Svetske trgovinske organizacije.

Drugi okvir je *evropski*, koji je uključen u prethodno navedeni okvir, sa tendencijom da postane dominantan. Prema većini autora politika Evropske unije prema regionu se odvija u tri nivoa: prvi je uspostavljanje Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu, koji ima najširi okvir i najveću međunarodnu podršku, drugi je Proces stabilizacije i pridruživanja, koji predstavlja osnovni element za uspostavljanje bilateralnih odnosa u Evropskoj uniji, čiji je osnovni element Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, i treći nivo je CARDS program, pošto se on realizuje preko nacionalnih CARDS programa. Evropska komisija ih je dopunila regionalnim CARDS programom, kako bi se ostvarila regionalna saradnja koja je predviđena Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju. Za njega je izdvojeno 10% od ukupno raspoloživih fondova.

Regionalni okvir je zaokružen aktivnostima samih zemalja regiona, usklađenim sa međunarodnim i evropskim okvirom regionalne saradnje i motivisanim, pre svega, interesima sopstvenog razvoja. Nedovoljna efikasnost međunarodnih inicijativa u regionu se može pripisati samim zemljama regiona, jer ne postoji dovoljna inicijativa da iskoriste postojeće mogućnosti i da traže nove. Poslednjih godina se uviđa veći nivo aktivnosti zemalja, što ukazuje na sazrelost svesti o tome da je to jedini način da se pristupi Uniji.

I, kao četvrti okvir može se navesti *sub-regionalni okvir*, na osnovu kojeg su države, po pravilu, orijentisane na rešavanje regionalnog problema, i osnivaju se po interesnoj logici, a najčešće oblasti saradnje su infrastruktura, transport, ekologija, prekogranična saradnja, kultura i sport.

Kako bi se ostvarila ekonomska saradnja i ispunili kriterijumi za pristupanje Uniji, neophodno je najpre ostvariti stabilnost u regionu. To je posebno bitan zadatak kada je u pitanju Zapadni Balkan. Bez uspostavljanja mira i stabilnosti potpuno je iracionalno očekivati da će doći do uspostavljanja ekonomske saradnje.

2. 'Normativni put' Srbije ka Evropskoj uniji

Poznato je da Evropska komisija postavlja sve više zahteva zemljama Zapadnog Balkana u pogledu reformi administrativnog sektora, ali i u pogledu kreiranja i implementacije javnih politika. Sve ove aktivnosti realizuju se u kontekstu pruhvatanja i sprovođenja pravne tekovine Evropske unije. Novi uslovi za sadašnje zemlje kandidate rezultat su izvesnih poteškoća koje su se javile u toku 'brojnog' priključenja 2004. godine. Kako bi se prevazišli sve potencijalne prepreke, Evropska komisija je u saradnji sa OECD-om sačinila Program podrške unapređenju vladavine i upravljanja, takozvani *Sigma program (Support for Improvement in Governance and Management)*. Osnovni

pravac Programa bio je sačiniti pravni okvir za procenu napretka zemalja kandidata, odnosno merila koja određuju kriterijume članstva u Uniji, za takozvane horizontalne reforme. Naime, osnovna merila (Baselines) odnosila su se na pet oblasti koje su bile definisane kao ključne za horizontalne aspekte vladavine.

Prema članu 4(3) Ugovora o Evropskoj uniji svaka država u cilju punopravnog članstva mora *inter alia* da preduzima odgovarajuće mere, opšte ili pojedinačne, kako bi osigurala ispunjavanje obaveza iz Ugovora o osnivanju i drugih akata institucija Unije (Schimmlenfenning, Sedelmeier, 2004, str. 506). Ukoliko se uporede odredbe prvih osnivačkih ugovora i opredeljenje koje je na snazi, uočava se povećanje nivoa obaveza i država članica i država koje se pripremaju za realizaciju svojih želja za članstvo u EU. Članom 13. Ugovora o Evropskoj uniji, kao dela Lisabonskog ugovora, određuje se obaveza za države članice Unije da promovišu vrednosti EU, napredak u postizanju ciljeva, interese, kao i da obezbedi doslednost, efektivnost i kontinuitet politika i aktivnosti (Article 13 Treaty of European Union, paragraf 1) Kada su u pitanju države kandidati, jasno je da one moraju imati jake administrativne 'kapacitete', kako bi bile u stanju da okončaju sva pregovaračka poglavlja, sa jedne strane ali ,takođe, da budu spremne za postupak usvajanja i primene pravnih akata na nivou Unije (Featherstone, Radelli, 2003, p.67).

Srbija je učinila krupne i veoma važne korake na svom 'evropskom' putu.² Nesumnjivo je da je na samom početku trebalo odraditi određene izmene u pravnom okviru zemlje. Srbiju određene izmene najvažnijeg akta, odnosno ustava zemlje, tek očekuju. Ipak, sve ono što je do ovog momenta učinjeno omogućilo je bitan napredak u statusu Srbije od zemlje kandidata za članstvo u EU ka otvaranju pregovoračkih poglavlja za njeno pristupanje ovom subjektu. Međutim, činjenica je da nedostaje jedan planski dokument koji bi obuhvatio sve prioritete, uključujući sistem planiranja javnih politika.³ Srbija, kao jedna od zemalja kandidata, nema identičan put koji su imale zemlje u istom statutu u kom je sada ona. Dakle, koraci koje države kandidati preduzimaju u postupku pregovaranja o pristupanju se mogu razlikovati za svaku državu, ali nesumnjivo je da se mogu uočiti i zajednički elementi, pre svega u proceduralnim aktivnostima (Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, COM 2013, 700 final). Uglavnom, Srbija pred sobom ima iskustva brojnih zemalja članica, može ih komparirati i iz njih izvući zaključke koji je mogu na najbolji način uvesti u članstvo. Analize ukazuju da, imajući u vidu status i probleme Srbije u ovom momentu, treba imati u vidu

² Evropski savet je 28. juna 2013. godine najavio otvaranje pregovora o pristupanju Srbije usvajanjem odluke o otpočinjanju pregovora, a januara 2014. godine postupak je zvanično otpočeo održavanjem prve Međuvladine konferencije. Do sada su održana tri eksplanatorna i tri bilateralna skriniga za poglavlja 23, 24 i 32

³ Dokument 'Republika Srbija: Akcioni plan za proces pregovaranja i pristupanja EU', preciznije njegov nacrt je urađen 2012. godine na osnovu pretpostavki o predstojećim aktivnostima

primer Ujedinjenog Kraljevstva (naravno iz vremena pristupanja UK), Letonije i Poljske. Uglavnom, neophodno je imati analizu problema i jasno definisane ciljeve kao startne tačke dugog evropskog puta. Na ovaj način, u nastavku će svim učesnicima biti olakšano implementirati sve preduzete mere.

3. Srbija kao deo unutrašnjeg tržišta Evropske unije

Ekonomska integracija sa Evropskom unijom, da ili ne, i kako Srbija da odgovori na ovo pitanje? Brojevi u ovom slučaju govore najpreciznije. Naime, Unija je Srbiji glavni trgovinski partner – 58,1% celokupnog izvoza i 58,2% uvoza u 2012. godini Srbije usmereno je ka Uniji. U poređenju sa prethodnom godinom uočava se neznatan poraz u oba pravca. Izvoz Srbije u EU je u brzem porastu u odnosu na uvoz. Države članice CEFTA beleže 32,4% celokupnog izvoza i 10,4% svog izvoza u 2012. godini u odnosima sa Evropskom unijom. Dakle, trgovinska integracija sa EU ostaje na značajnom nivou.

Ukoliko se imaju u vidu određeni parametri (u ekonomskom smislu), može se uočiti da su u Srbiji učinjeni pozitivni koraci. Šta je Srbija do sada uradila, a šta joj predstoji kako bi ispunila sve uslove u cilju uspostavljanja tržišnog sistema koji može uspešno da funkcioniše sa tržišnim sistemom koji postoji u Evropskoj uniji. Sigurno je da je neophodno da sprovede brojne reforme, pre svih zakonodavne, a potom i prestrukturiranje privrede.

Jedan od bitnijih faktora koji može pokazati da li postoji razvoj privrede jeste kretanje *bruto društvenog proizvoda*. Naime, u periodu od 2000. do 2008. godine u Srbiji je zabeležen rast BDP-a.

Tabela 1 Kretanje stope rasta BDP-a u Srbiji u periodu 2000-2008. godine

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BDP	5,3%	5,6%	3,9%	2,4%	8,3%	5,6%	5,2%	5,5%	5,4%

Izvor: www.mrrls.gov.rs

Posmatrajući podatke iz tabele 1, može se uočiti da je rast bruto društvenog proizvoda u periodu od 2005. do 2008. godine bio relativno stabilan i kretao se oko 5%. Kako je 2009. godina, godina krize svuda u svetu, to se prenelo i u Srbiju. U toku 2009. godine je ostvareno smanjenje bruto društvenog proizvoda od 3,1%. Već sledeće 2010. godine je privreda počela da se oporavlja, i ostvarila napredak od svega 1% bruto društvenog proizvoda. Međutim, ekonomski oporavak je podstaknut rastom izvoza u Evropsku uniju, koji je na žalost stao sredinom 2011. godine zbog negativnih efekata drugog talasa globalne ekonomske krize, a naročito zbog slabljenja ekonomskog rasta i

finansijskih problema u evrozoni.⁴ Rezultat svega ovoga je, da i u pogoršanim ekonomskim uslovima, u 2011. godini je ostvaren realan rast bruto društvenog proizvoda od 1,6%, koji je posledica povećane industrijske i poljoprivredne proizvodnje, građevinarstva, saobraćaja i telekomunikacija. Najveći pozitivan doprinos na rast bruto društvenog proizvoda potiče od sektora informisanja i komunikacija od 0,9%, sektora industrije 0,6%, dok je najveći negativan efekat posledica smanjenja trgovine na veliko i malo od -1%. Privreda Srbije u 2012. godini je u recesiji. U istoj godini je došlo do pada bruto društvenog proizvoda od -1,7%. Razlog tome je pad finalne potrošnje. Osim toga je zabeležen pad investicija u osnovna sredstva u vrednosti od -3,4%. Međutim, postojala su nepovoljna kretanja ekonomskih aktivnosti zemalja sa kojima je Srbija spoljnotrgovinski povezana (pre svega zemlje Evropske unije), te je sve to uticalo na smanjenje tražnje za srpskim proizvodima, a samim tim i na usporavanje privrednog rasta. Radi bolje preglednosti, i komparacije sa zemljama u Regionu, tabelarno i grafički će biti prikazano kretanje bruto društvenog proizvoda.

Tabela 2 Kretanje stope bruto društvenog proizvoda u Srbiji i regionu od 2001-2012⁵

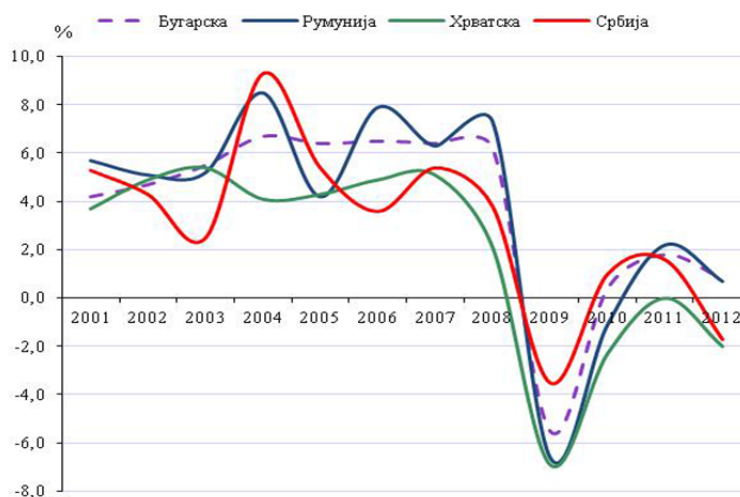
	2001-2008	2009	2010	2011	2012
EU 27	2,0	-4,3	2,1	1,6	-0,3
Bugarska	5,8	-5,5	0,4	1,8	0,8
Mađarska	3,2	-6,8	1,3	1,6	-1,7
Rumunija	6,3	-6,6	-1,1	2,2	0,3
Hrvatska	4,3	-6,9	-2,3	0,0	-2,0
<i>Srbija</i>	<i>4,9</i>	<i>-3,5</i>	<i>1,0</i>	<i>1,6</i>	<i>-1,7</i>
BiH	4,9	-2,9	0,7	1,3	
Crna Gora	5,0	-5,7	2,5	2,8	
Makedonija	3,0	-0,9	2,9	2,8	0,0

Izvor: www.mrrls.gov.rs

Kada posmatramo ove podatke može se uočiti da je Srbija pratila kretanja u regionu i da su i neki negativni rezultati uglavnom posledica ekonomskih događanja i kriza koje su bile van domašaja ekonomskih vlasti u zemlji.

⁴ Portal Narodne skupštine Republike Srbije, <http://www.parlament.gov.rs/>, Fiskalna strategija za 2013. godinu sa projekcijama za 2014. i 2015. godinu, strana 7. Dokument preuzet 28.09.2013. u 15:36.

⁵ Portal Ministarstva regionalnog razvoja i lokalne samouprave, www.mrrls.gov.rs, *Izveštaj o razvoju Srbije za 2012. godinu*, strana 21. Dokument preuzet 28.09.2013. u 16:13.

Grafikon 1 Kretanje % bruto društvenog proizvoda u Srbiji i Regionu od 2001-2012. godine⁶

Izvor: Eurostat, RZS

Još jedan bitan pokazatelj ekonomskog razvoja jedne zemlje jeste *inflacija*. Ako posmatramo period od 2001. do 2012. godine, može se konstatovati da je u ovom periodu uspostavljena makroekonomska stabilnost. Relativna cenovna stabilnost je ostvarena u uslovima sprovedene *liberalizacije tržišta, reforme fiskalnog sistema, uz fazno otklanjanje najznačajnijih cenovnih dispariteta*. Iako je tokom vremena inflacija značajno smanjena, njen prosečni godišnji nivo od 12,5% ukazuje na postojanje unutrašnje makroekonomske neravnoteže. Za tranzicioni period su karakteristične ciklične fluktuacije u kretanju inflacije. I pored pozitivnog trenda (sa 40,7% u 2001. na 12,2% u 2012. godini) ukupna inflacija je i dalje veoma visoka. U periodu od 2001. do 2008. godine je inflacija merena metodom rasta cena na malo, a od 2009. godine kao zvanična mera inflacije u Srbiji se koristi rast potrošačkih cena. Krajem 2012. godine je inflacija dostigla međugodišnji nivo od 12,2%, a prosečni godišnji rast potrošačkih cena je bio 7,8%, i bila je iznad projektovanih vrednosti. Ciljana stopa inflacije je bila 4%+/- 1,5%.⁷ Međutim, rast potrošačkih cena je u najvećoj meri bio rezultat rasta cena hrane koji je izazvan nepovoljnom poljoprivrednom sezonom i rastom svetskih cena primarnih poljoprivrednih proizvoda. U poređenju sa zemljama iz okruženja Srbija ima najvišu prosečnu godišnju stopu inflacije koja je u 2011. godini iznosila 11,2%. Viša inflacija u

⁶ Portal Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije, www.webrzs.stat.gov.rs, grafikon preuzet 28.09.2013. u 16:25.

⁷ Portal Ministarstva regionalnog razvoja i lokalne samouprave, www.mrrls.gov.rs, *Izveštaj o razvoju Srbije za 2012. godinu*, strana 25. Dokument preuzet 28.09.2013. u 16:13.

Srbiji u odnosu na inflaciju u okruženju za posledicu ima poskupljenje domaćeg izvoza. Ovo povećanje uvoza povećava tražnju za inostranom valutom i prodaju domaće valute dovodi do depresijacije nacionalne valute. Naime, kada posmatramo inflaciju, ona u 2009. i 2010. godini pada u odnosu na raniji period, a to je rezultat mere Vlade koja se ogleda u zamrzavanju penzija i zarada u javnom sektoru u tom vremenskom intervalu. Rezultat svega ovoga je da je inflacija u decembru 2011. godini 7% viša od targetirane, a u 2012. je targetirana 4%+/- 1,5%. Međutim, inflacija je bila znatno viša, što i nije neobično s obzirom na uslove u poljoprivredi, ali i na uvođenje PDV-a od 20%, a koji je do tada bio 18%.

Tabela 3 Makroekonomska kretanja u Srbiji u periodu od 2001. do 2012. godine⁸

	2001	2008	2009	2010	2011	2012
<i>BDP u milijardama evra</i>	12,8	32,7	28,9	28,0	31,5	29,9
<i>BDP, realan rast u %</i>	5,3	3,8	-3,5	1,0	1,6	-1,7
<i>Inflacija, kraj perioda</i>	40,7	6,8	6,6	10,3	7,0	12,2
<i>Kurs din/eur (prosek)</i>	59,78	81,44	93,95	103,04	101,95	113,3
<i>Deficit tekućeg budžeta % BDP</i>	2,2	-21,6	-6,6	-6,7	-9,1	-10,5
<i>Strane direktne investicije % BDP</i>	1,4	5,6	4,8	3,1	6,1	0,8
<i>Rezerve NBS u milijardama evra</i>	1,33	8,19	10,6	10,0	12,1	10,9
<i>Fiskalni deficit % BDP</i>	-0,5	-2,6	-4,5	-4,7	-4,9	-6,4
<i>Javni dug %BDP</i>	105,2	29,2	34,7	44,5	48,2	59,3
<i>Spoljni dug %BDP</i>	85,5	64,5	77,7	84,9	76,7	85,9
<i>Privatni spoljni dug % BDP</i>	5,5	44,6	50,8	52,5	42,4	45,2

Izvor: www.mrrls.gov.rs,

Kretanje bruto društvenog proizvoda i inflacije, ali i drugih pokazatelja prikazanih u tabeli koji su značaja za ekonomiju jedne zemlje odražavaju se i na životni standard stanovništva. Tako je *životni standard* još jedan od bitnih pokazatelja pri analizi ekonomskih pokazatelja od značaja za pridruživanje Evropskoj uniji. Porast životnog standarda od 2001. do 2008. godine je bio rezultat dinamičnog rasta zarada i penzija. Ono što je problem jeste da su se koristi od ekonomskog rasta prenosile na stanovništvo kroz porast zarada, a ne kroz rast zaposlenosti. Prosečna zarada je dostigla nivo od 400 evra, što čini trećinu evropskog proseka. Međutim, zajedno sa dolaskom svetske ekonomske krize, došlo je do pada privredne aktivnosti i do usporavanja rasta zarada, ali i rasta

⁸Portal Ministarstva regionalnog razvoja i lokalne samouprave, www.mrrls.gov.rs, *Izveštaj o razvoju Srbije za 2012. godinu*, strana 25. Dokument preuzet 28.09.2013. u 16:13.

nezaposlenosti. Logična posledica lošije makroekonomske situacije jeste pogoršanje životnog standarda stanovništva. Drugi talas ekonomske krize je u 2012. godine doveo do još novih negativnih kretanja na tržištu rada, opala je prosečna zarada i to na nivo od oko 366 evra.⁹ Ako posmatramo u odnosu na okruženje, Srbija ima veće zarade u odnosu na Bugarsku, Makedoniju i Rumuniju, ali niže u odnosu na Sloveniju, Hrvatsku, Mađarsku i Bosnu i Hercegovinu.

Negativni trendovi pada zaposlenosti i rasta nezaposlenosti predtranzicionog perioda su nastavljeni, čak i u godinama najvećeg privrednog rasta. Kao što je već rečeno, povećavane su penzije i plate, ali se broj zaposlenih i dalje smanjivao. Kako je padao broj zaposlenih do izražaja su došli strukturni problemi privrede i društva. Razlog jeste dualnost tržišta rada u Srbiji, gde jedan broj zaposlenih ima visoku sigurnost zaposlenja, dok drugi deo zaposlenih radi na takoreći marginama i ima veoma nisku sigurnost zaposlenja. Naime, privatni sektor se prilagodio i nastavlja da se prilagođava novonastalim ekonomskim uslovima. Međutim, državni sektor nije u dovoljnoj meri prilagođen navedenoj situaciji. Preveliki nivo nezaposlenosti je posledica tranzicionog restrukturiranja kroz otpuštanje radnika u privatizovanim firmama, i ovaj problem biva sve izraženiji jer se i dalje nastavlja svojinska transformacija i prestrukturiranje preduzeća. Pozitivni signali su zabeleženi oktobra 2012. godine, kada je nezaposlenost opala za 1,2%, što čini 8.270 lica.¹⁰ Tržište rada u Srbiji karakteriše neusklađenost između ponude i tražnje za radnom snagom, a ta neusklađenost se dodatno povećava neskladom u kvalifikacionoj starosnoj i profesionalnoj strukturi.

Stopa nezaposlenosti u Srbiji je 24,6%, a prosek u Evropskoj uniji je 10,3%. Takođe je bitno naglasiti da u Srbiji postoji visoka stopa nezaposlenosti od 51% kod mladih do 24 godine, dok je u Uniji 22,6%. U procesu restrukturiranja je od 2007. do 2012. godine bez posla ostalo 92. 000 ljudi, od toka 85.000 u realnom, a 7.000 u javnom sektoru. Jedan deo toga je apsorbovao preduzetnički sektor u toku 2008. godine. Međutim već 2009. godine je preduzetnički sektor smanjio broj zaposlenih za 106.000, što je 21,5%. Ono što se može videti u tabeli broj 4, jeste da se povećavala stopa nezaposlenosti, a da se smanjivala stopa zaposlenosti. Period obuhvaćen tabelom jeste od 2008. do aprila 2013. godine. Pritom se podaci odnose na procenat radno sposobnog stanovništva starijeg od 15 godina.

⁹ Sajt republičkog zavoda za statistiku, www.webrzs.stat.gov.rs. Sajt posećen: 15.11.2013. u 18:16.

¹⁰ Portal Ministarstva regionalnog razvoja i lokalne samouprave, www.mrrls.gov.rs, *Izveštaj o razvoju Srbije za 2012. godinu*, strana 12. Dokument preuzet 28.09.2013. u 16:13.

Tabela 4 Kretanje stope zaposlenosti/nezaposlenosti u Srbiji od 2008. do 2013. godine¹¹

	2008	2009	2010	2011	2012/ oktobar	2013/ april
Stope aktivnosti, zaposlenosti, neaktivnosti i nezaposlenosti						
REPUBLIKA SRBIJA						
Stopa nezaposlenosti	14.4	16.9	20.0	23.6	23.1	25.0
Stopa zaposlenosti	53.7	50.4	47.2	45.4	46.4	45.8

Izvor: www.mrrls.gov.rs,

Jedan od bitnih ekonomskih pokazatelja je i *kurs dinara*. Narodna banka Srbije se pridržava politike fluktuirajućeg deviznog kursa. Ekonomska kriza iz 2008. godine i njen drugi talas iz 2011. godine su uticali na destabilizaciju deviznog tržišta i slabljenje nacionalnih valuta i u drugim zemljama, ne samo u Srbiji. Dinar je u 2008. godini oslabio za 4,9%, u 2009. za 2,3%, u 2010. godini 3,1%. U 2011. godini dolazi do drugačijeg kretanja, dinar naime počinje da jača i ojačao je za 4,4%, što ukazuje da je finansijska otpornost Srbije na eksterne šokove nešto veća nego u prethodnim godinama. Već naredne, 2012. godine je kurs dinara prema evru oslabio za 8%, a prema američkom dolaru za 6,2%.

Još jedan u nizu pokazatelja jesu i strane *direktne investicije* koje su u periodu od 2001. do 2012. godine u neto iznosu u Srbiji bile 15,1 milijardu evra, a najviši nivo je ostvaren u 2006. godini u vrednosti od 3,3 milijarde evra. Veći deo stranih direktnih investicija se odnosio na kupovinu dela domaćih državnih i društvenih preduzeća i banaka u procesu tenderske i aukcijske privatizacije. U 2012. godini ove investicije u Srbiji su bile samo 231,9 milion evra, što predstavlja značajan pad ulaganja u odnosu na prethodne godine. U 2011. godini je ostvareno ulaganje od 1,8 milijarde evra, pri čemu je tada Srbija imala najveći iznos stranih direktnih investicija posmatrajući u odnosu na Region.

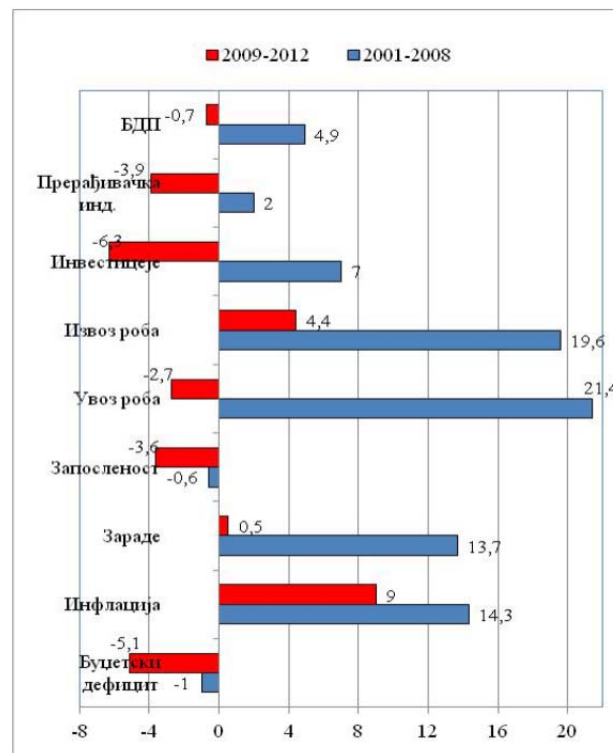
U proteklom dvanaestogodišnjem periodu dogodile su se brojne reforme u oblasti javnih finansija, što se ogleda u modernizaciji fiskalnog sistema, poreski sistem je postao konkurentan u odnosu na zemlje sa okruženjem i u značajnoj meri usaglašen sa standardima Evropske unije. U periodu od 2005. do 2012. godine Srbija bleeži veliko *učešće javnih rashoda u ukupnom bruto društvenom proizvodu* i to od 45,8%. Naročito je u kriznom periodu došla do izražaja neadekvatna veličina i struktura javne potrošnje u Srbiji. U 2012. godini je učešće javnih rashoda bilo 47,9% bruto društvenog proizvoda. Nakon što je u 2005. godini ostvaren suficit, u daljem periodu se fiskalna pozicija Srbije pogoršava i javni dug ostvaruje visok nivo deficita koji se naravno finansira zaduživanjem, što u krajnjem vodi do relativno brzog rasta učešća javnog duga u ukupnom bruto društvenom proizvodu. S obzirom na to da je jedan od uslova

¹¹ Sajt republičkog zavoda za statistiku, www.webrzs.stat.gov.rs. Sajt posećen: 15.11.2013. u 18:16.

za ulazak u Evropsku uniju saradnja sa Međunarodnim monetarnim fondom, fiskalni deficit je 2009. i 2010. godine bio na nivou dogovorenim sa MMF-om, na 4,5% i 4,7%. U 2011. godini je takođe bilo slično - 4,9%, dok je 2012. godine značajno povećan budžetski deficit i t na 6,4%. Usavršavanje zakonodavnog okvira i izgradnja savremenih institucija će doprineti efikasnijem funkcionisanju celokupnog sistema javnih finansija, samo je neophodno nastaviti sa reformama. U korist tome ide i činjenica da je Vlada Srbije u novembru 2012. godine uvojila Fisklanu strategiju za 2013. godinu sa projekcijama za 2014. i 2015. godinu.

Naime, posmatrajući sledeću sliku možemo uočiti kretanja prethodno pomenutih parametara, koji pokazuju stanje jedne privrede.

Grafikon 2 Kretanje osnovnih ekonomskih pokazatelja za Srbiju u periodu od 2001. do 2012. godine¹²

Svi ovi pokazatelji jednoglasno ukazuju na to da je Srbija bila u velikom privrednom usponu do 2008. godine. Nakon toga zbog krize koja je pogodila svet, dogodili su se brojni potresi koji su uzdrmali taman započet privredni razvoj u Srbiji.

¹² Portal Ministarstva regionalnog razvoja i lokalne samouprave, www.mrrls.gov.rs, *Izveštaj o razvoju Srbije za 2012. godinu*, strana 8. Dokument preuzet 28.09.2013. u 16:13.

4. Proces integracije Srbije i Evropske unije

Kako bi se uspostavila saradnja sa Evropskom unijom, na svim poljima, a naročito na poljima ekonomske saradnje, neohodno je biti uključen u proces integracija. Postoji više razloga koji dovode do zaključka da Srbija treba da postane sastavni deo Evropske unije, a jedan od tih razloga jeste svakako i njen centralni položaj na Balkanu. Srbija ima velike interese da razvija bilateralnu i multilateralnu saradnju sa zemljama regiona, ali i zemljama Evropske unije. Naime, regionalna saradnja i povezivanje se podrazumevaju jer predstavljaju uslov za održavanje mira i stabilnosti u regionu, kako politički, tako i ekonomski.

Bilateralna saradnja Srbije sa Unijom u institucionalnom smislu se ogleda u potpisivanju različitih vrsta i oblika sporazuma i ugovora u oblasti ekonomije, infrastrukture, kulture, nauke, obrazovanja, sporta i drugo. Kada se govori o funkcionalnom povezivanju, ono može biti na horizontalnom i sektorskom nivou (Marković, 2009, str. 207). *Sektorsko povezivanje* podrazumeva saradnju u oblasti spoljne trgovine, stvaranje zajedničkog investicionog prostora, formiranje zajedničkog tržišta električne energije, saradnju u oblasti infrastrukture, ali i zajedničku borbu protiv organizovanog kriminala. Ovo povezivanje podrazumeva povezivanje sektora, a to predstavlja povezivanje i uspostavljanje funkcionalne veze među državama. *Horizontalno povezivanje* predstavlja uspostavljanje direktnih odnosa saradnje između konkretnih aktera radi ostvarivanja nekog određenog cilja, rešenja problema ili zadovoljavanja određenih interesa. Ovo povezivanje ne zahteva uključivanje države. To su recimo, prekogranično povezivanje dva mesta, formiranje mreže trgovinskih komora, često su to odnosi obrazovnih i kulturnih institucija koji su dobrovoljnog karaktera.

Uspostavljanje multilateralne saradnje sa zemljama regiona se odvija u tri kruga integracionih procesa: evroatlanske (Savet Evrope, Evropska unija i NATO), one usmerene na sam Balkan (Pakt za stabilnost Jugoistočne Evrope, Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi) i one koji su okrenuti ka okolnim regionima (Centralnoevropska inicijativa, Jadransko-jonska inicijativa, Proces podunavske saradnje, Crnomorska ekonomska saradnja, CEFTA) (Marković, 2009, p. 207). Prvi krug podrazumeva proces harmonizacije i povezivanja zemalja, što za zemlje Zapadnog Balkana podrazumeva Proces stabilizacije i pridruživanja, koji otvara mogućnost za pristupanje Uniji.

Kada se pomene zanimljiv i atraktivan geografski položaj Srbije, misli se, pre svega, da se na teritoriji Srbije ukrštaju tri važna tranzitna koridora u Jugoistočnoj Evropi: dunavski koridor (povezuje Nemačku i Austriju sa Turskom, Crnim morem i Bliskim istokom), kanal Rajna-Majna-Dunav predstavlja najdužu rečnu saobraćanicu u Evropi, a koja kroz Srbiju protiče

dužinom od 588 kilometara, i treći je koridor između Beograda i crnogorske luke Bar koji povezuje jug Italije sa Rumunijom, Ukrajinom i Rusijom.

Osim atraktivnog geografskog položaja, i veličina tržišta je takođe od velike važnosti, jer teritorija Srbije obuhvata oko 40% celokupnog tržišta SFRJ. S obzirom da je kapacitet industrijskih postrojenja u Srbiji građen za znatno veće tržište, Srbija se našla u problemu gde da plasira višak proizvoda, samim tim je logično da sa otklanjanjem trgovinskih barijera Srbiji pruža mogućnost da plasira višak svojih proizvodnih kapaciteta. Ono što predstavlja rešenje za probleme Srbije jeste uspostavljanje što bolje regionalne saradnje na ekonomskom planu, ali i specijalizacija privrede, i izvršiti tranziciju ka uspostavljanju otvorene tržišne privrede.

Kao i sve drugo, i integracija u Evropsku uniju ima kako zagovornike za i protiv, ali i razloge koji idu u prilog ili idu protiv nesmetanog uključivanja u Uniju. Kao razlozi koji ukazuju da treba uspostaviti što jače i čvrće regionalne odnose mogu se navesti:

- potreba približavanja Evropskoj uniji kroz uspostavljanje dobre regionalne saradnje,
- upućenost suseda jedni na druge, ali uz poštovanje ograničenosti nacionalnih tržišta, nivoa ekonomske snage, potrebe razvoja infrastrukture, neophodnost regulisanja sve većeg broja socijalnih i ekonomskih pitanja na regionalnom/međunarodnom nivu,
- spoljni pritisak Evropske unije na balkanske zemlje za uspostavljanje sve jače i efikasnije saradnje.

5. Sposobnost za borbu protiv pritiska konkurencije na tržištu Evropske unije

Ekonomske reforme imaju veoma usporen napredak. Privatni sektor, utisak je, još uvek je slab, posebno iz razloga što sistematski nije praćen zakonodavstvom. Domaći i spoljni deficit je i dalje visok, a prisutne su i ozbiljne strukturne prepreke za njegov rast. Takođe, funkcionisanje tržišnih mehanizama ostaje opterećeno različitim deformacijama i pravnom nesigurnošću.

Jaz između ponude i potražnje kvalifikovane radne snage je jedan od postojećih problema srpske privredne scene. Obrazovni sistem obrazuje radnu snagu koja u potpunosti ne odgovara potrebama ekonomskih zahteva. Posledica toga i glavna karakteristika tržišta radne snage jeste visoka stopa nezaposlenosti, pre svega niže i srednje obrazovanih ljudi, a dugoročno posmatrano i mladih visokoobrazovanih. Vlada Srbije je oktobra meseca 2012. godine usvojila obrazovnu strategiju, koja bi trebalo da uvede brojne mere i unapredi kvalitet obrazovanja do 2020. Ali, nacrt akcionog plana koji bi trebalo da prati primenu

strategije nije sačinjen, a i fiskalna konsolidacija nije pratila programe tržišta radne snage. Dakle, strategija obrazovanja kao deo ekonomskih reformi, ostaje ambicija koju treba dokazati i implementirati. Nedostatak tekuće situacije sigurno je činjenica da je zaposlenost jako narušena posmatrajući različite sektore, i da ovaj trend nastavlja svoju prisutnost. Na primer, u ekonomiji dominira sektor usluga, iako je primetan udeo poljoprivrede.

Neophodnost značajnih investicija u cilju unapređenja fizičke infrastrukture je stalna potreba domaće privrede (Featherstone, Radelli, 2003, str.146). Vlada je povećala obim investicija na 3,7% bruto društvenog proizvoda u 2012. godini, ali isti ostaje nizak i beleži smanjenje od 37% u realnom iznosu u prvih osam meseci 2013. godine. Brojni problemi koje su pred državnom administracijom, uglavnom poznati i već odavno prisutni. Vlada Srbije ne može se pozivati na nepoznavanje istih, tako da je neophodno da pokaže stručnost i volju u borbi za strane direktne investicije.

Ne može se a još jednom ne istaći prisutnost i značaj državne uloge, preciznije ograničavanja državne pomoći preduzećima. Ne sme se ponoviti situacija iz 2012. godine kada je pomoć države bila 7% više nego u prethodnoj godini, i predstavljala 2,6% bruto društvenog proizvoda. Imajući u vidu statističke podatke, državna pomoć je bila neravnomerno sektorski podeljena. Poseban problem odnosi se na monopolističke strukture, koje su koncentrisane na određene sektorske usluge i koje su dobile više od polovine ukupne pomoći države date preduzećima. Standardni kriterijum prisutan u međunarodnim pravilima, posebno pravu EU, jeste da državna pomoć mora biti konstantno kontrolisana, i naravno bez izuzetka kada su u pitanju privatizovana preduzeća (Peters, Wright, 2001, pr.506). Nove mere državne pomoći moraju biti sistematski notifikovane pre stupanja na snagu. Komisija za kontrolu državne pomoći, kao nezavisno telo, *ex post* kontrolom mora insistirati na primeni odredaba o nadoknadi, odnosno povraćaju nezakonito date državne pomoći.

6. Zaključak

Srbija je, dakle, naglasila impuls reformi i podizanja nivoa kontakata sa susednim zemljama, a sve u cilju obezbeđenja pozitivnog doprinosa regionalnoj saradnji. Pregovarački okvir je usvojen u Savetu EU i Evropskom savetu, čime je pokazana potpuna spremnost Unije da podrži do sada preduzete korake u Srbiji. U pogledu ekonomskih kriterijuma koje je neophodno ispuniti, Srbija je učinila određeni progres ka stvaranju funkcionalne tržišne ekonomije. Srbija treba da učini značajan napor u restrukturiranju svoje ekonomije, kako bi se u srednjoročnom periodu izborila protiv pritiska konkurencije i tržišnih snaga koje egzistiraju unutar Unije.

U toku 2012. godine Srbija je prošla kroz još jednu recesiju. Međutim, porast izvoza ublažio je efekte oslabljenih domaćih zahteva i doveo do blagog i

nejednakog oporavka u prvoj polovini 2013. godine. Učinjena je serija napora u cilju fiskalne konsolidacije, posebno na strani prihoda. Iskazana je želja da se uspostavi proces restrukturiranja državnih preduzeća. U dokumentu 'Strategija proširenja i glavni izazovi 2013-2014', koji predstavlja određeni oblik komunikacije između Evropske komisije i Evropskog parlamenta, konstatuje se da je Srbija napravila napredak u borbi protiv korupcije, kao i u unapređenju svojinskih prava (Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, COM 2013, 700 final).

Rast, ipak ostaje ograničen, i prvi znaci ekonomskog oporavka u 2013. godini nisu se odrazili na tržište radne snage. Nezaposlenost i budžetski deficit su i dalje vrlo visoki. Oštri zahtevi tržišta rada i održiva zaposlenost predstavljaju važan i možda glavni izazov. Usvajanje kredibilnog srednjoročnog fiskalnog programa još uvek nedostaje. Državna prisutnost u ekonomskim odnosima je značajna i državna preduzeća nastavljaju da akumuliraju velike gubitke. Ovo je stanje u Srbiji u momentu otvaranja pregovora o pristupanju Evropskoj uniji. Srbija, zato, mora da nastavi da unapređuje poslovno okruženje i čini veoma jake napore u cilju razvoja konkurentnog privatnog sektora. Takođe, funkcionisanje tržišnih mehanizama je opterećeno pravnom nesigurnošću i korupcijom. Dakle, i ovaj segment predstavlja važan i ozbiljan izazov.

Ukoliko se postavlja pitanje da li Srbija ima mogućnosti da preuzme obaveze koje proizlaze iz članstva u EU, jasan je odgovor da ona mora, pre svega, da nastavi sa prilagođavanjem svog zakonodavstva zahtevima pravila Unije na mnogim poljima. Centralna obaveza jeste usvajanje *acquis*, počev od usvajanja odgovarajućih pravnih akata do njegove konkretne primene. Podrazumeva se da je od bitne važnosti (i zato mora da se ponovi) prevencija korupcije, tako da važnu ulogu igraju zakonodavna rešenja o javnim nabavkama, nezavisnosti centralne banke, i posebno, stvaranje institucionalnog okvira politike za mala i srednja preduzeća. Međutim, posao je kompleksniji, jer se odnosi i na druge oblasti, kao što su prava intelektualne svojine, politika razvoja poljoprivrede, zaštita okoline, ljudskih prava.

Literatura

- Evropska komisija (2013) „Communication from the Commission to the European Parliament and the Council ‘Enlargement Strategy and Main Challenges 2013-2014’“, COM 2013, 700 final, Brisel
- Evropska komisija (2013) „Presentation on the new approach on the chapter 23 and 24 in the accession negotiations“, Brisel
- Featherstone, K., Radelli, M.C. (2003) *The Politics of Europeanization*, Oxford: Oxford University Press Inc. New York
- Marković, I. (2009) *Evropska unija za i protiv*, Niš: Ekonomski fakultet

- OECD (2001) „Improving Policy Instruments through Impact Assessment“, Sigma Papers, No.31
- OECD (2001) „The Management of EU Affairs in Candidate member States: Inventory of the Current State of Affairs“, Sigma Papers, No.23
- OECD, (2007) „Enlargement of the European Union: an Analysis of the negotiations for Countries of the Western Balkans“, Sigma Papers, No.37
- Panke, D. (2010) „Good Instructions in No Time? Domestic Coordination of EU Policies in 19 Small States“, *West European Politics*, 33 (4): 770-790
- Peters, B.G. Wright, V. (2001) *The National Co-ordination of European Policy-Making*, London: Routledge, European Union: Power and Policy-Making.
- Schimmelfenning, F. and Sedelmeier, U. (2004) „Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe“, *Journal of European Public Policy*, 11 (4): 661-679

COOPERATION BETWEEN THE REPUBLIC OF SERBIA AND EUROPEAN UNION IN THE PERIOD OF OPENING NEGOTIATIONS ON ACCESSION

Abstract: The negotiation act between Serbia and the European Union began on the basis of Article 49 of the EU Contract. The act and development of negotiations will be led by Serbia's progress in the accession preparation, especially within the frame of economic and social convergence. The progress will be measured especially in meeting the Copenhagen criteria, as well as the requirements defined by the Stabilization and Association Agreement. Also, the accession implies accepting the institutional framework of the Union, known as *acquis*. *Acquis* special importance for Serbia as a candidate country have regarding economic issues and its jurisdiction. In this sense, it is of great importance to have an overview of facts presented in the paper, which relate to certain economic categories, primarily the movement of Gross domestic product and rate of (un)employment, as well as the steps that Serbia took on their way to the Union.

Keywords: accession, GDP, employment, harmonization, competitiveness